Vijfde BAP *voorjaarssymposium:*

EEN HART VAN HOUT

EEN VEELZIJDIGE MATERIAALCATEGORIE VOOR HET VOETLICHT

Dinsdag 14 maart, 2017

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

BAP integratie communicatie ontwikkeling
BIOLOGISCH - ARCHEOLOGISCH PLATFORM

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VOORWOORD

Voor u ligt het programmaboekje van het voorjaars-symposium van het Biologisch-Archeologisch Platform, het BAP. Dit is alweer het vijfde voorjaarssymposium van het BAP. Thema van het symposium is hout uit archeologische context in al zijn veelvoud: hout als bouwmateriaal, voor het maken van gebruiks-voorwerpen en als brandstof.

Een dankwoord gaat uit naar de organisatoren van het symposium en naar de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed voor het faciliteren van de zaal.

PROGRAMMA

12.30 – 13.00	**Ontvangst**
13.00 – 13.05	**Welkom** *Kinie Esser*
13.05 – 13.30	**Alternatieven voor de reconstructie van IJzertijdplattegronden uit Vlijmen** *Johan van Kampen*
13.30 – 13.55	**Houtbouwtechnieken in Romeinse forten langs de Rijn** *Julia Chorus*
13.55 – 14.20	**Houten gebruiksvoorwerpen in huis en op het erf** *Silke Lange*
14.20 – 14.45	**WOODAN: Als je van oud hout houdt!** *Jelte van der Laan & Stephan Nicolaij*
14.45 – 15.15	**PAUZE**

15.15 – 15.40	**Dendrochronologisch en archeo-botanisch onderzoek aan hout en greppelvullingen uit Romeins Naaldwijk** *Marjolein van der Linden*
15.40 – 16.05	**Houtskoolonderzoek als een indicator voor veranderingen in vegetatie, bosmanagement of nederzettingsactiviteiten in Uden-hout (NL)?** *Erica van Hees*
16.05 – 16.30	**Sporen van vuur: tools voor de reconstructie van vuurgebruik aan de hand van houtskool** *Femke Reidsma*
16.30 – 16.55	**Het onderzoek van hout en houtskool uit Gents stadsafval (10de - 12de eeuw AD). Een uniek inzicht in de middeleeuwse ontbossing van Vlaanderen** *Koen Deforce*
16.55 – 18.00	**Afsluiting & borrel**

ABSTRACTS

Johan van Kampen – j.c.g.van.kampen@vu.nl

Alternatieven voor de reconstructie van IJzertijd-plattegronden uit Vlijmen

In Vlijmen zijn verschillende huisplattegronden opgegraven die worden gedateerd omstreeks de overgang van de Vroege naar de Midden IJzertijd. De vorm van de plattegronden leidde tot overpeinzingen over de uitvoering van de wanden van de huizen. Het leek onwaarschijnlijk dat deze uit leem waren opgetrokken. Hierdoor is een alternatieve constructievorm bedacht. Dit alternatief wordt ondersteund door de resultaten van het houtonderzoek aan het constructiehout van een waterput van dezelfde nederzetting.

VUhbs Archeologie
De Boelelaan 1105
1085 HV Amsterdam

Busterweg 4
4153 RJ Beesd

Julia Chorus – juliachorus@gmail.com

Houtbouwtechnieken in Romeinse forten langs de Rijn

Lange tijd heerste het idee dat de Romeinse forten, zoals we die onder meer langs de Rijn aantreffen, hetzelfde zijn gebouwd: een Romeinse blauwdruk, ontworpen door een architectenbureau in Rome. Maar van dat idee blijkt na gedetailleerd onderzoek van oude en meer recente opgravingen van hulptroepenforten, castella, langs de Rijn in West-Nederland weinig over te blijven. Vergelijkingen met andere gebieden in het Romeinse Rijk versterken het beeld dat er – behalve enkele overeenkomsten – sprake is van een grote diversiteit. Deze is zowel bij de bouw van de hulptroepenforten als de legioenskampen te zien. Zien we sporen van ad hoc beslissingen en opportunisme in de Romeinse fortenbouw?

Chorus Archeologie
Johan Winnubstlaan 29
3533 EA Utrecht

Silke Lange – lange@biax.nl

Houten gebruiksvoorwerpen in huis en op het erf

Hout was tot ver in de middeleeuwen grondstof nummer 1 voor het maken van gebruiksvoorwerpen. Het gaat om onder meer keukengerei, werktuigen, visgerei, persoonlijke voorwerpen en speelgoed. In de lezing wordt ingegaan op de functie en spreiding van houten gebruiksvoorwerpen, op het houtgebruik en de makelij. Zo kan de keuze voor bepaalde houtsoorten een aanwijzing zijn voor de herkomst van de grondstof en de culturele achtergrond van de maker en/of gebruiker van het voorwerp. Ook gaat aandacht uit naar houten voorwerpen die oorspronkelijk onderdeel waren van samengestelde objecten en daardoor tijdens het archeologische onderzoek vaak niet als zodanig worden herkend (en gewaardeerd).

BIAX Consult
Symon Spiersweg 7 D2
1506 RZ Zaandam

Jelte van der Laan – jeltevdl@hotmail.com en
Stephan Nicolaij - stephannicolaij@gmail.com

WOODAN: Als je van oud hout houdt!

Door de enorme hoeveelheid archeologische data die is verzameld sinds de invoering van het Verdrag van Malta, zien we soms als archeologen door de bomen het bos niet meer. Tegenwoordig wordt een groot deel van deze informatie digitaal beschikbaar gesteld, maar de zoektocht naar alle puzzelstukjes is erg tijdrovend. Een logisch gevolg hiervan is dat ook binnen de archeologie steeds meer gebruik wordt gemaakt van software om deze gegevens te bundelen en eenvoudiger te ontsluiten. In 2013 zijn we begonnen met het ontwerpen en bouwen van een database voor archeologische houtvondsten, waarmee het mogelijk wordt om met enkele drukken op de knop alle informatie te vinden die nodig is voor een gedegen onderzoek. Via een online platform worden zo de gegevens voor iedereen toegankelijk gemaakt.

Cambium Botany	Qursi Software
www.cambiumbotany.nl	www.qursi.nl

Marjolein van der Linden – vanderlinden@biax.nl

Dendrochronologisch en archeobotanisch onderzoek aan hout en greppelvullingen uit Romeins Naaldwijk

Bij de opgraving van de Romeinse vindplaats Honselersdijk-Middel Broekweg (bij Naaldwijk) is veel hout aangetroffen. Het betreft met name es en els. Els is (nog) niet dendrochronologisch dateerbaar. Es kan in sommige gevallen aan de hand van lokaal gegroeid eikenhout gedateerd worden. Bij de opgraving Honselersdijk-Middel Broekweg is echter geen eikenhout aangetroffen. Wel ligt de opgraving in de omgeving van andere vindplaatsen in de Maas-Rijn-delta waar wel lokaal eiken- en essenhout dendrochronologisch is gedateerd. Daarom is toch besloten om over te gaan op dendrochronologisch onderzoek van het essenhout. De resultaten van dit onderzoek worden hier gepresenteerd in combinatie met de resultaten van het archeobotanisch onderzoek.

BIAX Consult
Symon Spiersweg 7 D2
1506 RZ Zaandam

Erica van Hees – e.e.van.hees@arch.leidenuniv.nl

Houtskoolonderzoek als een indicator voor ver-anderingen in vegetatie, bosmanagement of neder-zettingsactiviteiten in Udenhout (NL)?

Op de opgraving 'Tilburg-Udenhout' zijn verscheidene contexten met houtkool aangetroffen. Sommige contexten zijn gedateerd in de IJzertijd, terwijl andere worden toegeschreven aan de Middeleeuwen. De onderzoeksvragen richten zich op het achterhalen van activiteiten die in het verleden plaatsvonden in deze regio. Hoewel deze activiteiten zelf niet meer zichtbaar zijn in het bodemarchief, kunnen contexten met houtskool in verband worden gebracht met activiteiten. Bovendien zijn in historische bronnen activiteiten uit bepaalde perioden beschreven.

Anthracologisch onderzoek is uitgevoerd om verschillen waar te nemen in bijvoorbeeld het soortenspectrum en de gebruikte boomdelen om hiermee uit te zoeken of:

- de samenstelling van de contexten kan worden gerelateerd aan de functie van de context (b.v. haard, meiler, verkoolde constructie);
- bepaalde contexten voorkomen in (een) zekere periode(n) en of ze gerelateerd zijn houtskoolproductie in meilers voor metaalproductie of –bewerking.
- verschuivingen in vegetatie, bosmanagement en heerlijkheden afgeleid kunnen worden uit verschillen tussen de (samenstelling van) contexten.

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is het integreren van anthracologische data met data uit historisch-geografisch onderzoek om activiteiten in het verleden in deze regio meer in detail zichtbaar te maken, wellicht zelfs door de tijd heen.

Faculty of Archaeology, Leiden University
Archaeo- and Palaeo-botany
Einsteinweg 2
2333 CC Leiden

Femke Reidsma – f.h.reidsma@arch.leidenuniv.nl

Sporen van vuur: tools voor de reconstructie van vuurgebruik aan de hand van houtskool

Houtskool, en andere verkoolde plantenresten, worden van oorsprong vooral gebruikt voor de reconstructie van het landschap of als middel voor datering. Houtskool vormt echter ook een waardevolle bron van informatie voor de reconstructie van vuurgebruik in het verleden. Niet alleen voor het bepalen van het type brandstof, maar ook voor de temperatuur die het vuur bereikt heeft. Dit laatste is interessant voor de reconstructie van verschillende functies van vuurgebruik. Deze lezing richt zich op de rol van houtskool in de analyse van haardplaatsen; van monstername in het veld, naar analyse in het lab, tot de uiteindelijke reconstructie van vuurgebruik in het verleden.

Faculty of Archaeology, Leiden University
Human Origins Group
Einsteinweg 2
2333 CC Leiden

Koen Deforce – koen.deforce@rwo.vlaanderen.be /
koen.deforce@naturalsciences.be

Het onderzoek van hout en houtskool uit Gents stadsafval (10de - 12de eeuw AD). Een uniek inzicht in de middeleeuwse ontbossing van Vlaanderen

Het onderzoek van hout en houtskool uit een dik pakket afval dat accumuleerde in het centrum van de stad Gent tussen de 10de en de 12de eeuw leverde bijzondere informatie op over de bosexploitatie in middeleeuws Vlaanderen. Gent evolueerde gedurende deze periode van een kleine handelsnederzetting naar een grote stad, na Parijs de grootste ten noorden van de Alpen. De resultaten van het onderzoek tonen aan dat in de 10de eeuw, de meest geschikte houtsoorten geselecteerd werden, zowel voor constructiehout (eik), als voor brandhout (eik, beuk, haagbeuk en berk). Aan het begin van de 11de eeuw waren deze soorten niet langer voldoende beschikbaar en werd voornamelijk het iets minder kwaliteitsvolle essenhout gebruikt voor beide toepassingen. Tegen de 12de eeuw raakte ook deze houtsoort uitgeput en was men gedwongen om het nog minder geschikte hout van els te gebruiken voor zowel constructies en als brandhout. Dit is ook het moment dat zowel de invoer van bouwhout uit het buitenland start als de grootschalige exploitatie van veen als brandstof.

Onroerend Erfgoed
Palaeoecology and Archaeobotany
Koning Albert II-laan 19
B-1210 Brussel

Royal Belgian Institute of Natural Sciences
OD Earth and History of Life
Vautierstraat 29
B-1000 Brussel